התורה והמצוה
עלון בענייני מצוה הלכה ומנהג

עלון מס׳ 89

פרשת תולדות
כסלו ה׳תשפ״ז

פרשת תולדות

וַיֹּאמֶר יְיָ לָהּ שְׁנֵי (נ״ם) גוֹיִם בְּבִטְנֵךְ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֵּעַיִךְ יִפָּרֵדוּ וּלְאֹם מִלְאֹם יֵאָמֵץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר:
... וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת-עֵשָׂו כִּי-צַיִד בְּפִיו וְרִבְקָה אֹהֶבֶת אֶת-יַעֲקֹב:

סדר כג
עשו ויעקב

בדורות האחרונים עסקו דרשנים ופרשנים רבים בעניין היחס של יצחק ורבקה ליעקב ולעשו, נראה שזו אחת הפרשות בהן מצאו דרשנים ומחנכים רבים מקום להתגדר בו.
אתייחס כאן לנקודה אחת שיש לה השלכות על המשך הפרשה:
יש התמהים על כך שיצחק אהב את עשו. אחרים תמהים על שרבקה אהבה את יעקב. כדי לבאר עניינים אלו, יש שהוסיפו עניינים שאיני יודע היכן נרמזו בתורה (אף אם מותר לאמרם). אצל חלק מהדרשנים תופסת מקום השאלה כיצד יתכן שאהבו ילד אחד יותר מהאחר. ומסבירים על הסברים שונים.

במחילת כבוד תורתם של העוסקים בכך, לא זכיתי עדיין להבין תמיהתם. הקב״ה ברא את בני האדם עם רגשות. מצוי מאד שיש הורים האוהבים ילד אחד יותר מילד אחר. אין זה אומר שכתוצאה מכך מותר להם להשקיע בו יותר מהאחר, וודאי שצריך מאד להזהר בכך, וכמה שיותר להסתיר זאת. אך עצם זה שאבא אוהב ילד אחד יותר מהשני -כל עוד אינו מביע זאת בצורה פסולה- אינו מזיק כלל לחינוך (ואגב, כל שכן שהוא הדין בין מחנך לתלמידיו).

* * *

אהבת יצחק את עשו

כעת נגש לעצם העניין: בפסוק כתוב טעם מדוע אהב יצחק את עשו (כי ציד בפיו), אך לא כתוב הטעם רבקה אוהבת את יעקב.
ונראה לי שהדבר מפורש בתורה הקדושה: בין לפי הפשט שאהבו כי ציד בפיו כפשוטו, שהיה מכבדו ומביא לו ציד לאכול, ובין לפי הדרש שהיה צד אותו ומרמהו בדברים, העניין מובן. מבואר כאן

היטב מדוע אוהב יצחק את יעקב. הדבר ברור שהפשט והדרש אינם חלוקים, יתכן שאפשר לפרש שהדרש משלים את הפשט: הוא אהב אותו כי היה מביא לו לאכול מצידו, ולא שנא אותו כדרך שצריך לשנא את הרשעים כי היה צדו ומרמהו בדברים.

* * *

אהבת רבקה את יעקב

תרצנו אם כן את יחס יצחק לעשו. כעת עלינו לבאר מדוע רבקה אוהבת את יעקב. בפס׳ לא נתבאר מדוע רבקה אוהבת את יעקב. אך נראה שהדבר מבואר כבר מספר פסוקים לפני כן. **וַיֹּאמֶר יְיָ לָהּ שְׁנֵי (נ״ם) גוֹיִם בְּבִטְנֵךְ...**
רבקה יודע בנבואה שעתידים לצאת ממנה שני בנים, ששניהם לא יחיו בשלום זה עם זה. אחד מהם כנראה לא עתיד לצאת צדיק גדול, וודאי שלא ימשיך את זרע אברהם הנבחר. ממעשיהם בגדלותם מבינה רבקה מי מבין השנים ימשיך את השלשלת, ומי לא. אין דבר ברור יותר להסביר את אהבתה ליעקב.
לא אחת נשאלתי על פשט זה: מדוע לא ספרה ליצחק על הנבואה? התשובה ברורה: נבואה זו נאמרה לה, ולא שנצטוותה לפרסמה.

יצחק לעומת זאת אוהב את עשו, והוא בטוח שזרעו ממשיך דרך שני הבנים הללו. ודאי שידע שיעקב צדיק, אך לא ראה בכך סתירה: יתכן בהחלט כי זרעו של בן אחד ידאג בעיקר לעניינים הגשמיים, וזרעו של האחר יעסוק יותר בעניינים הרוחניים. ואגב, הרי למעשה בסופו של דבר מיעקב יצאו י״ב שבטים שיש בהם משני העניינים הללו (שבט לוי-הנבחר לעבוד את ה׳ יותר מכל השבטים, שבט שמעון-שמהם מלמדי תינוקות, יששכר וזבולון-שכפי שדרשו חז״ל-יש ביניהם חלוקה על עניין זה (לא אכנס כאן להרחבת המושג הזה בזמננו בצורה שונה מהמבואר במקורותינו. הדבר פשוט שזבולון לא ״פרנס״ את יששכר, ולא נתן לו צדקה. ואכמ״ל).
אח״כ כתבי זאת מצאתי שבס״ד זכיתי לכוון לפירוש **הרשב״ם** על ׳ורבקה אוהבת את יעקב׳.

* * *

יצחק ואבימלך

יש אומרים שכל עניין זה ארע לפני לידת עשו ויעקב, ויש אומרים שכל העניין ארע אחרי לידתם. יש ראיות לכאן ולכאן, אך מפשטות המקרא נראה יותר כי היה זה לאחר לידתם. ידידי **הרב יוסף מיכאל יוסקוביץ שליט״א** בספרו **למועד מועדים וחצי** הביא ראיה פשוטה

שהמעשה היה לאחר לידתם, מכך שמדובר כאן על רעב שהיה ׳מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם אביו׳. משמע שאברהם כבר נפטר, והרי דרשו חז״ל שמכירת הבכורה היתה ביום פטירתו של אברהם.

* * *

סדר כד
ברכת יצחק

לפי כל האמור מובן היטב מדוע רצה יצחק לברך את עשו דווקא. הדבר ברור מעצם הברכה. יצחק רוצה לברך את עשו על עניינים גשמיים. לכן מבקש ממנו לצוד ציד וכו׳.

יתכן שמתחילה חשב רצה לברך לאחר מכן גם את יעקב על עניינים רוחניים. לפי האמור לעיל, מובן היטב מעשה רבקה המונעת -תוך סיכון עצמי- את יצחק מלברך את עשו את הברכה השייכת רק למי שממנו יצא הזרע הנבחר.

* * *

סדר כה

וְיִתֶּן-לְךָ֤ הָאֱלֹהִים֙ מִטַּ֣ל הַשָּׁמַ֔יִם וּמִשְׁמַנֵּ֥י הָאָ֖רֶץ וְרֹ֣ב דָּגָ֑ן וְתִירֹֽשׁ: יַעַבְדוּךָ֥ עַמִּ֖ים (וישתחו) וְיִשְׁתַּחֲוּ֣וּ לְךָ֔ לְאֻמִּ֑ים הֱוֵ֤ה גְבִיר֙ לְאַחֶ֔יךָ וְיִשְׁתַּחֲוּ֥וּ לְךָ֖ בְּנֵ֣י אִמֶּ֑ךָ אֹרְרֶ֙יךָ֙ אָר֔וּר וּמְבָרֲכֶ֖יךָ בָּרֽוּךְ׃

יצחק מברך את יעקב על עניינים גשמיים בלבד. הוא יודע שלפניו עומד כעת עשו, שלפי דעתו כעת אמור להיות אחד מממשיכי השושלת, האחראי על החלק הגשמי של העם הנבחר.

יעבדוך עמים. אין הכוונה חלילה לבן השני, אלא לעמים אחרים.

הוה גביר לאחיך וישתחוו לך בני אמך. אינו עניין של עבדות, אלא של שררה; אתה תהיה המלך, ויכולם ישתחוו לך.

אמנם, לאחר שיצא יעקב, ובא עשו להגיש ליצחק את צידו, הבין יצחק מה שעשה יעקב. הוא כעס על כך -ודרשו חז"ל שאף בקש לקללו- אלא שיצאה בת קול ואמרה גם ברוך יהיה. חז"ל דרשו שראה גהנם פעורה מתחת לרגליו של עשו. אז הבין יצחק שטעה, ואכן עשו אינו ממשיך כלל את זרע אברהם. כאן מבין יצחק כי מעשו יצא עם אחר, ממילא מתברר למפרע ש'יעבדוך עמים' מתייחס לאח השני שאינו ממשיך את הברכה.

כאשר יצחק כבר יודע את זה, לפני צאת יעקב לחרן, חוזר יצחק ומברכו. אך הפעם זו הברכה הראויה למי שממשיך את זרע אברהם

וְאֵ֖ל שַׁדַּ֑י יְבָרֵ֤ךְ אֹתְךָ֙ וְיַפְרְךָ֣ וְיַרְבֶּ֔ךָ וְהָיִ֖יתָ לִקְהַ֣ל עַמִּֽים: וְיִתֶּן-לְךָ֖ אֶת-בִּרְכַּ֣ת אַבְרָהָ֑ם לְךָ֥ וּלְזַרְעֲךָ֖ אִתָּ֔ךְ לְרִשְׁתְּךָ֛ אֶת-אֶ֥רֶץ מְגֻרֶ֖יךָ אֲשֶׁר-נָתַ֥ן אֱלֹהִ֖ים לְאַבְרָהָֽם׃

השלמה לפרשות קודמות

לצערי, עקב טרדות רבות, לא עלה בידי להוציא לאור את העלון בזמן האחרון (פרשות לך לך וירא וחיי שרה). ב"ה, שבתי כעת להמשיך בהוצאת העלון. בל"נ בעלונים הקרובים אשתדל להשלים מעט ממה שאמור היה להכתב בעלונים הקודמים. במסגרת ההשלמה יובאו בעיקר דברים הנוגעים לענייניים בהם עסקנו בעלונים הקודמים, ואנו עתידים לעסוק בהם בעלונים הבאים אי"ה. השבוע אני מביא כאן השלמה לרוב פרשת לך לך, ואמשיך בעז"ה בעלונים הבאים.

פרשת לך לך

בפרשת בראשית למדנו על הבריאה ועל אדם הראשון, עשרה דורות ממנו עד נח. בפרשת נח למדנו על נח, עשרה דורות ממנו עד אברהם. בפרשת לך לך אנו מתחילים כבר ללמוד על האבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב (למעשה, אברהם אבינו כבר נזכר בסוף פרשת נח, אך עדיין לא נזכר שה' התגלה אליו).

בפיוטי **סדר עולם** הנאמרים בקהלות האשכנזים בתוך הקדושתא של חג השבועות, הובאו הטעמים מדוע לא התקבלה התורה על ידי אדם ונח ואחריהם האבות הקדושים (אף שקימו חלק ממצוות התורה מבלי שנצטוו), כל אחד מטעמים אחר (במחזורים שבידי מצאתי עד עתה חמשה 'סדרי עולם', ויש ביניהם מחלוקות לגבי חלק מהטעמים). בכל משך הזמן שמבריאת העולם ועד אברהם אבינו, היתה התורה הקדושה אצל הקב"ה משחקת על כל אותם דורות שמאדם ועד נח ושמנח עד אברהם, בהם לא היה מי שראוי לקבל את התורה. אף שגם האבות הקדושים עדיין לא זכו שתתקבל התורה על ידם, אצל אברהם אבינו כבר מתחילה השושלת של עם ישראל. כהמשך לעניין בו עסקנו בעלונים של שתי הפרשות הקודמות, נעמוד גם כאן על ההבדלים בין המקומות בהם נזכר שם ה', למקומות בהם נזכר שם אלהים.

* * *

סדר י

בכל הסדר הזה, נזכר רק שם ה', ולא שם אלהים. ה' מתגלה אל אברהם (שכעת עדיין נקרא 'אברם') בשם ה', ואברהם קורא בשם ה'. כפי שהקדמנו בעלונים קודמים, 'אלהים' זה תואר, וה' זה שמו של הקב"ה, בו משתמשים עם ישראל, ובשם זה מתגלה אליהם.

* * *

סדר יא-מלחמת המלכים

לאחר מלחמת המלכים -בה השתתף אברהם- נזכר 'מלכי-צדק מלך שלם'. חז"ל (הובא **ברש"י**) דרשו שזהו שם בן נח. עליו נאמר והוא כהן לאל עליון. לא נזכר כאן שם ה', רק תוארו של ה' (גם 'אל' אינו שם, אלא תואר של חוזק). מלכי צדק עצמו לא מזכיר את שם ה', ואף ביחס לאברם אומר רק **בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵ֣ל עֶלְי֔וֹן קֹנֵ֖ה שָׁמַ֥יִם וָאָֽרֶץ: וּבָר֖וּךְ אֵ֣ל עֶלְי֑וֹן** ...: בהמשך, אברם מזכיר את ה' עם אותו שבח שהזכיר מלכי צדק, אך בתוספת שם ה': **הֲרִמֹּ֥תִי יָדִ֖י אֶל-יְהוָ֣ה אֵ֔ל** עֶלְי֑וֹן קֹנֵ֖ה שָׁמַ֥יִם וָאָֽרֶץ: זהו המקום הראשון בו מזכיר אברם את שם ה'. .

אחרי שכתבתי את הדברים מצאתי שה**רמב"ן** עמד על כך, וז"ל: והוא כהן לאל עליון. בעבור היות בכל העמים כהנים משרתים למלאכים הנקראים 'אלים' כענין שנאמר מי כמוכה באלים יקרא הקב"ה 'א עליון' וענינו התקיף הגבוה על כל גבוהים ... ומלכי צדק לא הזכיר ה'. אבל אברהם אמר ה' א עליון.

* * *

סדר יב- ברית בין הבתרים

בפרשה זו נזכר שם ה' ונזכר גם שם אלהים, אך כאן אנו מוצאים גם שם ה' הנכתב כקריאתו (אדנות), ושם אלהים הנכתב באותיות הוי"ה. בתחלת הפרשה: **אַחַר | הַדְּבָרִים הָאֵ֔לֶּה הָיָ֥ה דְבַר-יְהוָ֖ה אֶל-אַבְרָ֣ם בַּמַּחֲזֶ֑ה לֵאמֹ֔ר** וכו'. כאמור, לעם ישראל הוא מתגלה בשם ה'. אך בפסוק הבא: **וַיֹּ֣אמֶר אַבְרָ֔ם אֲדֹנָ֥י יְהוִ֖ה מַה-תִּתֶּן-לִ֑י**.

ביאור נפלא על פי הפשט שמעתי מת"ח אחד שליט"א מיושבי ירושלים עיה"ק ומדורשי ציון ובית המקדש: השם כשהוא נכתב באדנות, מסמל על גילוי שכינה. במעמד ברית בין הבתרים היתה לא רק התגלות, אלא גם 'ויוצא אותו החוצה' ואח"כ ברית בין הבתרים. כיוצ"ב אצל עמוס נכתב בשם ד', כשראהו נצב על המזבח. כי זו התגלות אותה ניתן להשיג.

בכל מקום בו נכתב אלהים בשם הוי"ה, נכתב בסמיכות לשם אד'. שם הוי"ה באופן הזה מסמל מה שמסמל השם שנקרא באדנות, אך מכיוון שהזכיר שם ד', נקרא השם שאחריו אלהים (בסדר ב' נכתב ה' אלהים, אך שם נכתב ה' בשם הוי"ה).

* * *

על סדרים יג ויד וכן על שתי הפרשות הבאות, תובא אי"ה השלמה בעלונים הבאים

להערות והארות בענייני העלון:
יהונתן נוימן קצות החשן 9/6 מודיעין עילית. **0527167567**. דוא"ל: yn0527167567@gmail.com. וכן **בקו התורה והמצוה** 0773541079
ניתן לתרום (גם הנצחות לע"נ, להצלחת, וכד') בעמדות **נדרים פלוס**: 'עדת יראים-אושטרייך' לשונית 'תרומות עבור קונטרסים וחיבורים'.